

דף שבועי

בס"ד

פרשת אמור, תשפ"ה, מספר 1618

המועד החידתי יונה בר- מעוז

על אירוע היסטורי, וחלקן מאפיינות אותו כחג חקלאי, דבר שהובלט בוי' כ"ג² חג הביכורים נזכר בשמו בשמ' כ"ג בלי כל פירוט, ואילו וי' כ"ג קובע בהרחבה מתי הוא יחול ואת מהותו כחג הביכורים. עתה, בוי' כ"ג מופיע מועד חדש, ואין כל רמז שיעיד מהו אופיו. האם הוא עדות לאירוע היסטורי? האם הוא חג חקלאי? ההתייחסות המשותפת לו ולמועדים שנזכרו לפניו בפרק זה, חג הפסח וחג הביכורים, הוא האיסור: "כל-מלאכת עבדה לא תעשו" (כג:ז; כג:ח; כג:כא). התייחסות נוספת המשותפת להם היא, שכולם "מקרא-קדש" (שם)³, אך כך מכונה גם יום השבת (כג:ג).

למועד החדש יש כינוי משותף נוסף עם השבת, "שבתון", שלא נזכר במועדים שקדמו לו, ועל כן הוא מעורר תהייה. אומנם בדיקה תראה שאצל השבת הכינוי "שבתון" מצורף תמיד למילה "שבת": "שבת שבתון", ובוי' כג:ג תוסבר משמעות הכינוי הכפול: "כל מלאכה לא תעשו שבת הוא לה", בשעה שבמועד החדש נאסרה רק "מלאכת עבדה". אך כיוון שגם בחג הפסח ובחג הביכורים נאסרה מלאכת עבודה, היינו מצפים שכבר הם יוגדרו כ"שבתון"!

התמיהה הגדולה ביותר הנוגעת למועד החדש היא הביטוי: "זכרון תרועה". מאחר שנאמר על חג הפסח "והיה היום הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג לה' לדוריכם חקת עולם תחגגו" (שמ' יב:יד), שממנו משתמע שהוא עדות לאירוע היסטורי, ישתמע מהביטוי "זכרון תרועה", שכל טיבו של המועד החדש הוא להיות זיכרון לתרועה שהושמעה בעבר. האפשרות הפרשנית הזאת היא היחידה המתאפשרת כאן, כי בביטוי "זכרון תרועה" המילה "זיכרון" מופיעה כנסמך, בניגוד ל-14 הפעמים האחרות בתנ"ך⁴. מובן שאז מתעוררת השאלה: איזו תרועה מהעבר יש לזכור?

ב'פרשת המוספים' (במ' כח-כט) ייזכר שוב המועד הזה, ואז יאמר עליו: "יום תרועה יהיה לכם" (כט:א), ולכן פירשו חז"ל את השינוי בין "זכרון תרועה" ל"יום תרועה": "כאן ביום טוב שחל להיות בשבת כאן ביום טוב שחל להיות בחול" (בבלי, ראש השנה כט ע"ב). כלומר, "זכרון" בנסמך מתייחס לאותה תרועה שהיינו אמורים לתקוע ביום חול, ועליה מדובר בספר במדבר, ואותה עלינו רק להזכיר ביום שהוא "שבתון", כפי

ב'פרשת המועדות' (וי' כ"ג) מופיע מועד שלא די שאין עליו פרטים רבים, אלא שיש בניסוחו כמה תמיהות ענייניות ולשוניות:

וידבר ה' אל-משה לאמר. דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא-קדש. כל-מלאכת עבדה לא תעשו והקרבתם אשה לה' (כג-כה).

כבר הרמב"ן סיכם את עיקר התמיהות: ולא פירש הכתוב טעם המצוה הזאת, למה התרועה, ולמה יצטרך זכרון לפני השם ביום הזה יותר משאר הימים, ולמה יצוה להיותו מקרא קדש כלל.

בראש ובראשונה עלינו לברר מתי בערך נאמרה 'פרשת המועדות', כדי שנוכל לענות על השאלה מה יכול היה עם ישראל להבין כשניתנה לו מצוות המועד הזה. רד"צ הופמן, שהרבה לעסוק בשאלות זמני האירועים כדי לענות לטענות מבקרי המקרא, סיכם כך את סדר הזכרת המועדים בתורה:

לפי זה באו חוקי המועדים בסדר כדלהלן: המצוה הראשונה על קרבן פסח ועל חג הפסח ניתנה מיד בצאת בני ישראל ממצרים (שמ' יב:א-כח, מג-נ; יג:א-י); אחר כך בא חוק המועדים (שמ' כג:יד-יח), אחריו בארבעים ימי שהותו של משה רבנו על הר סיני – פרשה כ"ג בוי'. הקרבנות נרמזו רק בקצרה ("והקרבתם אשה") ונשמרו עד למסירתם בעל-פה. ובהיות משה על הר סיני בפעם השנייה נישנו חוקי המועדים של ספר הברית (שמ' לד:יח-כה). ביום חנוכת אוהל מועד, אחרי מות בני אהרן, ניתן פרק ט"ז שבוי', פרשת הקרבנות ביום-הכפורים, ולמחרת, ביום י"ד ניסן, ניתן החוק על-דבר פסח שני (במ' ט:א-יד). בשנת הארבעים נכתבו בספר פרקי הקרבנות שבספר במדבר כח-כט, שעד אז היו מסורים על-פה. זמן מה אחר כך, אך עוד באותה שנה, כתב משה בספר את חוק המועדים שבדברים פרק ט"ז ומצות הקהל, שם לא-י-ג¹.

לסיכום, לפני וי' כג:כה ניתנו מצוות שונות הקשורות לפסח, שחלקן הגדול מאפיינות אותו כעדות

2 רמז לאופיו החקלאי יש כבר בספר שמות, כאשר מודגש זמן היציאה ממצרים: "היום אתם יצאים בחדש האביב" (שמ' יג:יד), ואת חג המצות יש לעשות "למועד חדש האביב" (שמ' כג:טו). "האביב" כאן הוא מונח חקלאי, מצב השעורה לפני קציר: "והפשתה והשערה נכתה פי השערה אביב והפשתה גבעל" (שמ' ט:לא).

3 כבר בשמ' יב:טז נקבע שהיום הראשון והיום השביעי של פסח הם "מקרא-קדש".

4 אומנם בספר קהלת יש לכאורה פעמיים "זכרון" בצורת נסמך: (א:יא); (ב:טז), אך אין סומך!

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובמחלקה ללימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל "מקראות גדולות הכתר", שם היא עוסקת בהתקנת פירושי המפרשים.

** מאמר זה מוקדש בהודיה ובאהבה לאחותנו טובה שחף, שמחפשת תמיד דרכים לחזק את האחוה והאחדות במשפחתנו, ולעילוי נשמת מנחם, אישה היקר.

1 במבואו לפרק כ"ג: חוקים על דבר הזמנים המקודשים. (פרקים כג-כו:ב). חוקי המועדים.

הקדום, תחל השנה השנייה למלכות ה',¹¹ ויש לעשות מכאן ואילך זכר לאותה תרועה שנשמעה בהר סיני לציון המלכות ה'.

ההבנה האפשרית הזאת מתבססת על העובדה שגם לאחר כמאתיים שנות שהות במצרים, לא שכח העם את שורשיו, כפי שעולה מדברי יהושע: "בְּעֶבֶר הִנָּהוּ יֹשְׁבֵי אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תָּרַח אָבִי אֲבִרָהָם וְאַבִּי נָחוֹר" (יה' כד:ב). יתרה מזאת, כאשר ישלח ה' את משה ואהרן לדבר עם פרעה הוא יציג את עצמו חמש פעמים כ"אֱלֹהֵי הָעִבְרִים" (שם' ה:ג; ז:טז; ט:א; ט:יג; י:ג).¹² מכאן מסתבר, כי למרות היטמעות חלקית בתרבות המצרית, שימר עם ישראל מסורות מתרבות אבותיו.

התורה שבע"פ הוסיפה נדבך, שיום האחד לחודש השביעי מציין את יום המלכות ה' בעולם מאז ראשית הבריאה, באותה שבת ראשונה שבה האדם הראשון הכיר את בוראו והכיר באדנותו עליו. לפירוש הזה יש תמיכה בפשט, שכן המונח "שבתון", כביטוי לאיסור "מלאכת עבודה" נזכר כאן לראשונה במכוון, וכמו ה"תרועה", מחזיר את הקורא למעמד הר סיני, כי שם נודע לעם בפעם הראשונה¹³ מקור השבת:

כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל-כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשֵׁהוּ (שם' כ:א).

גם המילה "השביעי" בשם החודש שאנו דנים בו, עשויה להזכיר את "בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי", השבת, ולחזק את הרמיזה לשבת הראשונה בעולם.

נוסיף לכך שהעם מכיר כמובן את התנהלות העולם הטבעי, "עַד כָּל-יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וְחֹם" (בר' ח:כב), ואם ראש השנה להולדת העם הוא "לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב" (שם' כג:טו), זמן שקשור לעונת הקציר, סביר ליה' בעינינו לחגוג בתחילת עונת הזרע את ראש השנה למלכות האל-בורא העולם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

11 כך גם מנו את שנות המלכים, כי היה ראש שנה קבוע למניית שנות המלוכה, כפי שנלמד גם מהנאמר במשנה מסכת ראש השנה א, א: "ארבעה ראשי שנים הם: באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים". החודשים הבודדים שבהם מלך אחד המלכים באותה שנה שמלך קודמו נחשבו לו לשנה, ומראש השנה למלכים נספרה שנה חדשה.

12 בספר שמות בסדרה 'עולם התנ"ך', בפירושו לביטוי (המיינלות) "העבריות" (עמ' 24-25), נ"מ סרנה מצביע על כך שאמנם קשה להכריע מה מקור הכינוי 'עברי', אך הוא תמיד מציין במקרא את בני ישראל בניגוד לאוכלוסיות אחרות.

13 אומנם, כאשר פסק המן לראשונה (שם' ט"ז) נקשרה התופעה ליום השבת, אך לא הוסבר מדוע שובת המן דווקא ביום זה.

שנאמר בוי' כ"ג. אלא, שהסבר זה היה עשוי להיות פשט הכתובים אילו קדם הזמן של מתן החוק בבמ' כ"ט לזמן של מתן החוק בוי' כ"ג, והיינו כבר מודעים לחובתנו להשמיע קול תרועה באותו יום. כיוון שאין זה כך, עלינו להמשיך לחפש תשובה אחרת מה היא התרועה שעלינו לנצור את זיכרונה.

בגלל סדר הופעת החוקים בהיסטוריה של עם ישראל, אין אפשרות גם לפרש שזיכרון התרועה מתייחס לתרועת החצוצרות שנעשתה בכל ראש חודש, כנאמר בבמ' י:.

וַיְבִיחַם שְׁמִיחָתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חֳדָשֵׁיכֶם וַתִּקְעֵתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל עֲלֵתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלָמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

כיוון שמצוות החצוצרות נאמרה רק בשנה השנייה, לאחר שנקבעו סדרי החגיה סביב המשכן,⁶ ואילו וי' כ"ג ניתן עוד לפני חטא העגל.⁷

נותנה תרועה אחת שעליה יכול הכתוב לרמוז, והיא תרועת השופר בהר סיני: "וְקָל שֹׁפָר חֹזֵק מְאֹד" (שם' יט:ז).⁸ ואכן, הדבר היחיד שיכול היה להיות מובן לעם הוא, שהתורה ממשיכה את הנוהג שהיה רווח במרחב התרבות של המזרח הקרוב לציין שני ראשי שנה,⁹ וכך יכול גם עם ישראל להתייחס לתאריך הולדתו כעם באחד לחודש הראשון: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה" (שם' יב:ב), ולא להתפלא שיש לציין באורח חגיגי גם את ה"חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לְחֹדֶשׁ" (וי' כג:כד), כראש השנה לקבלת מלכות ה' עליו, דבר שלא נעשה ביציאת מצרים עצמה. רק כאשר נשאל העם במעמד הר סיני אם ברצונו להיות "מַמְלֶכֶת כְּהִנִּים" (שם' יט:ו), הסכים העם אכן לקבל עליו את ה' כמלך, כפי שמשתמע מהצהרתו "כָּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" (שם' ח), ואז הומלך ה' ב"קָל שֹׁפָר חֹזֵק מְאֹד" (שם' יט:ז).¹⁰ בוי' כ"ג נקבע כי בהגיע מחצית שנה, שהיא גם ראש שנה לפי המנהג

5 אף שמדובר בפסוק על 'תקיעה' ולא על 'תרועה', יש לזכור שהחצוצרות עצמן הוגדרו: "חֲצֹצְרוֹת תְּרֻעָה" (במ' לא:ו).

6 ההוראה על המפקד של השבטים לפני סידורם ניתנה ב"בְּאַחַד לְחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (במ' א:א).

7 דבר זה מתברר מדברי רד"צ הופמן, שאומר: "וכשם שוודאי הוא, שהחוק המצומצם של המועדים בספר הברית (שם' כ"ג) קדם לוי' כ"ג, כך אנו מחליטים בוודאות שהחזרה על ספר הברית, היינו: שם' לד:יח-כה, באה לאחר שניתן וי' כ"ג, בעלות משה רבנו בפעם השנייה על הר סיני". הוכחה מרכזית היא כינויו של חג הביכורים בשם' ל"ד כ'חג השבועות', שכן רק בוי' כ"ג הוגדר זמנו של חג זה כחל אחרי מניין של 7 שבועות.

8 אומנם חז"ל למדו את חלכות התקיעות מהנאמר על יום הכיפורים בשנת היובל: "וְהִעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרֻעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרֵי לְחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַכִּפּוּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל-אֲרָצְכֶם" (וי' כה:ט), אך כאשר נאמר החוק המזכיר "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לְחֹדֶשׁ" את התרועה, עדיין אין העם מכיר כלל את יום הכיפורים, שהרי הוא ייזכר רק אחר כך (בוי' כג:כו ואילך), ומצוות היובל אף מאוחרת ממנו.

9 בחודשים שבהם חל יום השוויון. תודתי נתונה לידידי ד"ר יצחק צפתי שהביא לידיעתי את קיומו של ספר שעוסק בהרחבה בנושא לוח השנה במזרח הקדום, ואף השאיל לי אותו לצורך עיון בו. בָּרַךְ ה' חילו ופועל יָדוֹ תְּרַצָּה (דב' לג:יא). הספר הוא של Mark E. Cohen

The Cultic Calendars of the Ancient Near East (Bethesda Maryland 1993). פרק המבוא (עמ' 20-3) נותן תמונה כללית לנושא זה.

10 כפי שנעשה לשלמה: "וַיִּתְקְעוּ בְּשׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ כָל-הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה" (מל"א א:לט), וכפי שעשו ליהוא: "וַיִּמְהָרוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ בְּגֹדוֹ וַיְשִׁימוּ תַּחְתָּיו אֶל-גֵּרֶם הַמַּעֲלֹת וַיִּתְקְעוּ בְּשׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ מֶלֶךְ יְהוּא" (מל"ב ט:יג).